

**AZERİ AĞIZLARI ve ÇAĞDAŞ TATAR DİLİNDE KULLANILAN BİR KISIM ESKİ
TÜRK KÖKENLİ KELİMELERİN DİLBİLİM ve KÖKENBİLİM AÇISINDAN
AÇIKLIANMASI**

KÜBRA KULİYEVA¹

ÖZET

Dilin tarihinin eskiliyi halkın, onun bulunduğu coğrafi mekanın eskiliği demektir. Fakat o eskiliği koruyan ve tespit eden maddesel esasın da önemli etmen olduğunu unutmamak gerek. Dillerin öğrenilmesinde böyle bir esas olarak ağızlar ele alınmaktadır. Ağızlar canlı tarihtir, çünkü dil tarihinin öğrenilmesinde yazılı kaynakların yanısıra ağızlarda bulunan dil olgularının değeri büyüktür. Ağızlar eski dil ve kelime birimlerinin ilk yazılı anıtlarla karşılaştırılması, kelimelerin oluşum ve gelişim tarihinin izlenilmesi, araştırılması, onların yeniden yapılandırılması suretiyle eski biçimlerinin bulunmasına olanak sağlıyor. Türk dillerinin teşekkül ve biçimlenme dönemlerinden yüzyıllar geçmesine rağmen ağızlar yüzlerce eski sesbilgisel, dilbilgisel ve biçimbilgisel unsurların korunmasına imkan sağlamış, söz varlığının zenginleşmesinde rol oynamıştır. Azeri dili ve tarihinin biçimlenmesinde rolü olan kıpçak, oğuz-selcuk boylarının dil özelliklerini, dilbilgisel ve biçimbilimsel unsurlarını ağızlar hala da yansıtmaktadır. Günümüz ağızlarda değişik Türk dillerinde, ayrıca Tatarcada kullanılan pek fazla kelimeye rastlamaktayız. Bu kelimeler Azericede ağız seviyesinde korunmasına rağmen Tatarcada edebi dilde kullanılıyor. Bunlara abzar, küp, adaş, baytal, aru, bike, xatın, əytü, təmiq ve digər kelimeleri örnek verebiliriz. Bu kelimelerin kökenbilim açısından araştırılması Azeri ve Tatar dilleriyle beraber tüm Türk dillerinin dil tarihinin öğrenilmesi için önem taşır. Şunu da kaydedelim ki, ağızlarda taşlaşarak kalan kelimelerin açıklanması günümüzün sorunlarından birine dönüşen bir meseleyi - halkımızın bu toprakların asıl sakinleri olgusunu da ortaya koymaktadır. Ağızlar eski boyların her türlü özelliklerini iyi şekilde koruyabilen yegane kaynaktır. Bu yüzden de yazılı kaynaklarda rastlanan özellikler ümumhalk dilinde bulunmasa bile, ağızlarda yaşayabilir ki, bu da araştırmalar için en değerli özelliktir.

Anahtar Kelimeler: Ağızlar, dil tarihi, dilbilimsel analiz, kökenbilimsel araştırma.

**LINGUISTIC AND ETYMOLOGICAL EXPLANATION OF ANCIENT
TURKISH WORDS USING IN MODERN TATAR LANGUAGE OF
AZERBAIJAN LANGUAGE DIALECT AND ACCENT**

Abstract

Ancient history of language means antiquity of folk and area of that geographical history. But we must not forget an important factor that material basics protects ancient. Such basics are dialect and accents. Dialects are alive history, because studying history of language are very valuable facts of dialect materials and written sources.

Dialects creates opportunity to the comparison of ancient lexical units with initial written monuments, tracking the history of the establishment and development, investigation of the words, restoration archetypes by way reconstruction.

¹ **Doç. Dr.**, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Nesimi Dil Araştırmaları Enstitüsü

Although passed centuries from the period of formation and forming of Turkish languages, dialects and accents created an opportunity for hundreds old phonetic lexical and morphological elements and have great role in development of lexical base and language. Today we can meet a lot of different Turkish and Tatar words in dialects and accents. Although those words are in dialect level of Azerbaijan language, they are used in literary in Tatar language.

We can show such examples as kup, abzar, adash, aru, xatin, aytu, tamiq, baytal, bike an etc. Etymological explanations of these words have importance in history of language.

Let us note that, hundred words which remained in language of folk are used in Azerbaijan language dialect and accents inform us about aborigine living in Turkish kins. Dialects and accents preserve traces and features of ancient tribal. In case of phonetic events are not preserved in national language, in comparison the random words in written sources, grammatical features have great importance in accent and other Turkish languages.

Key words: Dialect and accents, language history, linguistic analysis, etymological analysis

GİRİŞ

Dilin tarihinin eskiliyi halkın, onun bulunduğu coğrafi mekanın eskiliği demektir. Fakat o eskiliği koruyan ve tespit eden maddesel esasın da önemli etmen olduğunu unutmamak gerek. Dillerin öğrenilmesinde böyle bir esas olarak ağızlar ele alınmaktadır. Ağızlar canlı tarihtir, çünkü dil tarihinin öğrenilmesinde yazılı kaynakların yanısıra ağızlarda bulunan dil olgularının da değeri büyüktür.

Ağızlar eski dil ve kelime birimlerinin ilkel yazılı anıtlarla karşılaştırılması, kelimelerin oluşum ve gelişim tarihinin izlenilmesi, araştırılması, onların yeniden yapılandırılması suretiyle eski biçimlerinin bulunmasına olanak sağlıyor.

Türk dillerinin teşekkül ve biçimlenme dönemlerinden yüzyıllar geçmesine rağmen ağızlar yüzlerce eski sesbilgisel, dilbilgisel ve biçimbilgisel unsurların korunmasına imkan sağlamış, söz varlığının zenginleşmesinde rol oynamıştır. Azeri dili ve tarihinin biçimlenmesinde rolü olan Kıpçak, Oğuz-Selcuk boylarının dil özelliklerini, dilbilgisel ve biçimbilimsel unsurlarını ağızlar hala da yansıtmaktadır.

Günümüz ağızlarda değişik Türk dillerinde, ayrıca Tatarca'da kullanılan pek fazla kelimeye rastlamaktayız. Bu kelimeler Azerice'de ağız seviyesinde korunmasına rağmen, Tatarca'da edebi dilde kullanılıyor. Bunlara abzar, küp, adaş, baytal, aru, bike, xatin, eytü, temig ve diğer kelimeleri örnek verebiliriz. Bu kelimelerin kökenbilim açısından araştırılması Azeri ve Tatar dilleriyle beraber tüm Türk dillerinin dil tarihinin öğrenilmesi için önem taşır.

ÇAĞDAŞ AZERİ AĞIZLARI ve TATARCADA KULLANILAN ORTAK ESKİ KELİMELEİN AÇIKLANMASI

Tamu/temig – cehennem

Bu eski kelime her iki dilde, fakat Tatarca'da edebi dil, Azerice'deyse ağızlarda görülmektedir. Azeri ağızlarında **dami/damu** biçiminde rastladığımız sözcük Tatarca'da ve “Oğuzname”de t varyantıyla kullanılmıştır: *Tama olmasa, olmazdı tamu* (Qğuzname,1987,130). Şunu da söyleyelim ki, bu kelime Azerice'de uzun süre dilde yaşamış, Arap asıllı cehennem kelimesi onu dilden çıkaramamış, her iki kelime bir süre paralel şekilde birbirinin eş anlamlısı olarak kullandıktan sonra dilin pasif kelime fonuna geçerek ağız seviyesinde sabitleşmiştir. Ama alıntı kelimeler dile girdiği zaman dil içi mücadelede bazan alıntı kelimelerin kazandığını da söylemek gerekir ki, bunun da sebepleri vardır. Başka deyişle, İslamın gelmesi bu açıdan Türk asıllı kelimelerin kaybına da yol açmış oldu. Şöyle ki, günümüz Türk dillerinde yaygın olan Arap kökenli cennet/behişt kelimelerinin de zamanında dilimizde aynı anlamları taşıyan kendine özgün karşılığı uçmağ kelimesi olmuştur. Araştırmalardan günümüzde ağız seviyyesinde kalan damu kelimesinin Azerice'ye ait bir sıra yazılı kaynaklarda belirli dönemlerde tamu şeklinde kullanıldığı belli oluyor. Eski Türk yazılı anıtlarında da rastlanan bu kelimeye çağdaş Türk dillerinde *tam, tama, tamı, tamu, tamuk* gibi biçimlerde rastlamaktayız. Kelimenin Moğolca'da da mevcudluğu onun kullanım coğrafyasının genişliğine delalet eder. Eski Türkçe'de tamuğ gibi kullanılan sözcük ilkel biçimini sadece Başkurt ve Kazak dillerinde korumuştur (Başkirkosovskiy slovar,1950, 504; Russko-kazaxskiy slovar,1954,18). Diğer Türk dillerinde ise -ğ/-k ünsüzü düşmekle beraber, ünlüler arasında da sesbilim açısından değişiklikler olduğu görülmektedir. XIII. yüzyıl abidesi sayılan “Kısseyi-Yusuf” eserinde kelimenin ilkel biçimine rastlıyoruz:

Uçmağ verüb tamuğ otın satun alman,

Tamuğ içre bagi kalman süzler imdi (E.Alibeyzade,1982,124).

Örnekten de görüldüğü gibi, neredese XII.-XIV. yüzyıllarda bu sözcük en eski yazılı anıtlarımızda olduğu şekilde kullanılmış, dilin sonraki gelişim sürecinde ğ ünsüzü düşerek, “Divanü-lügat-it-Türk”, “Kutadgu bilig” eserlerinde, “Dedem Korkut Kitabı”nda, ayrıca, Nesimi, Füzuli ve Hatayinin dilinde tamu/damu/dami/damı gibi biçimlerde kullanılmıştır. Q.Voroşil XII.-XIII. yüzyıl Ermeni abidelerinin dilinde tamuğ kelimesinin var olduğunu kaydediyor (G.Voroşil, V. Aslanov,1986,77-78). E.V.Sevortyan “Erken Orta Çağ Ermeni yazarların dilinde türkizmler” başlıklı makalesinde Erzincanlı Hovanesin dilinde tamuğ kelimesinin geçtiğini ve o dönem Ermeni yazarlarının Türk dillerinden çok sayıda kelimeler aldıklarını yazmaktadır (E.Sevortyan,1971,266).

Azerice'nin Karabağ ağzında dami kelimesi günümüzde hem de “azap” anlamında kullanılıyor. Bize göre, en eski Türkler'in mitlojisi ve dinsel görüşlerinde cehennem, cennet kavramı olmadığı ve onların sadece bunu hem maddesel hem de maddesel olmayan dünya için “azap” gibi kabul ettiklerinden Karabağ ağzında kullanılan anlam daha eski biçim olarak kabul görülebilir. Dilimizin sonraki gelişim safhalarında İslamın getirdiyi Arap kökenli cehennem kelimesi yalnız Azerice'de değil, büyük çoğunlukla Türk dillerinde tamu kelimesini dilden çıkarmış, yada söz varlığının eskimiş kelimeleri sırasına geçmesine neden olmuştur.

Ayutmağ/eytü – demek, söylemek

Ayutmağ şeklinde Azeri ağızlarında, eytü biçiminde Tatarca'da mevcuttur. Azerice'de ağız seviyesinde tesadüf olunmasına rağmen, çağdaş Türk dillerinin büyük kısmında edebi dilde kullanılır. Genelde, kullanım hızına göre bütün yazılı abidelerimizde gerek umumtürk gerekse Azerice'nin değişik dönemlerine ait kaynaklarda sık sık tesadüf edilen sözcüktür. “Oğuzname”de bu kelimenin “aytmak, demek” ve “söylemek” kelimeleriyle paralel kullandığını görüyoruz: *Öküz aytmış: “Ben öliceğ gönümü inek üstüne serün”; Eyü kendüyi gösterir; öldür ki, doğru söyleye; Atalar: “Babam öldi, iş başına düşmüş” demişler* (Oğuzname,1987, 30,31,18)

Azerice'nin Derbent ağzında “demek, söylemek” fiillerinin yanısıra aynı anlamda kullanılmaktadır. Kelimenin sesbilim-biçimbilimsel şekilleri, anlam farklılıkları, kelime türetme olanakları üzerine N.Hacıyeva ve A.Koklyanovanın beraber yazdıkları “Türk dillerinde konuşma fiilleri” adlı makalelerinde bilgi verilmektedir (G.Bağirov, 1966,91-92). B. Oruzbayeva bir sıra Türk dilleri için aynı derecede değerli olan sözcüklerin Kaşgarlı Mahmut “Divan”ında yansısını bulmasının öneminden bahsederken “Divan”ın günümüz Türk dillerinde taşlaşarak kalmış eski biçimbirimlerin yeniden yapılanması için önemli kaynak olduğunu kaydederek umumtürk asıllı eski ayt- fiilini de gösterir ve Kırgızca'da terkipte ay- kökünü korumuş kayaşa (söylenen, homurdanıp duran), uşak-ayung (dedi-kodu), ayğak (haberci), kayşa yaksu (söylenen, inatçı, mız mız) kelimelerini örnek gösteriyor (B.Oruzbayeva, 1972,44). Kelimenin daha eski biçimi olan ay- fiili –ıt ekini dilin sonraki gelişim sürecinde anlam değiştirmeksizin kabul etmiştir. Çağdaş Kırgız, Karakalpak, Noqay, Kumuk dillerinde de kaydettiğimiz manaları bildirmektedir. Kazak dilinde “seslemek, çağırmak” anlamlarında aytmak, “çekiştirmek” anlamında aytaktau, Tatar dilinde eytü, Başkurt dilinde eyteü, Özbek ve Uygurca'da ayt kullanılmaktadır. Oğuz grubu Türk dillerinden Azerice'nin ağızlarında ay kökü esasında ayamağ “hatırlamak”, aydırmax “demek, söylemek, anlatmak”, ayındırmax “deyerek utandırmak”, aynax “çalıp oynayan, şakayla konuşan” gibi türeme kelimeler oluşmuştur. Türkmence'de ayt şeklinde “demek” anlamında, günümüz Türkiye Türkçesi'nde aytışmak, aytaşmak biçiminde “tartışmak, müzakere etmek”, aytaşma gibi “tartışma, müzakere”, ayta şeklinde “muracaat etmek”, aytanç gibi “demeçte bulunmak”, aytar biçiminde “gazeteci, röportör”, aytmak gibiyse “demek” anlamında

sözlüklerde yer almıştır. Genel olarak, bu kelimenin kelime türetme ve anlam bildirme imkanları geniştir. Şöyle ki, ayt sözcüğü Tuvaca “göstermek, dizilmek, açıklamak, yorumlamak” gibi birbirinden farklı anlamlar bildirmekle beraber, aytığ biçiminde “emir” anlamında, ayılğa şeklindeyse “tekit” manasında isim gibi kullanılarak ay- kökünü terkinde korumuştur (Russko-tuvinskiy slovar,1953,106). Altay dilinde de bu fiilin bir sıra türeme fiillerin, ayrıca, “rica, hüküm, ferman” bildiren aytı, “rica etmek, yoluna koymak, emretmek, mecbur edilmek” manası ifade eden aytıla, “söylenmek” anlamı bildiren aydış kelimelerinin oluşumunda rolü olmuştur (Russko-altayskiy slovar,1964,108).

Xatun – kadın

Bu kelime çoğunlukla türk dillerinin sözlüklerinde yer alarak, edebi dilinde kullanılmaktadır. Eski yazılı anıtlarda katun, xatun, yotuz, emlig, emgeç, kudaz gibi eşanlamlı biçimlerinin “hanım, kadın” anlamlarında kullanıldığı hallere tesadüf etmekteyiz. Türk dillerinden Tuva dilinde kaday, kat, Kırgızca’da katın, Altayca’da kadıt, Karaçay-Balkarca’da katın, Uygurca’da xatun, Türkmençe’de xatın, Türkçe’de hatun, Tatarca’da katın ve s. şekillerde kullanıldığı görülüyor. Araştırma Oğuz grubu dilleri için h ~ x uygunluğunun önemli olduğunu, Tatarca’da ise çoğunlukla diğer türk dillerinde olduğu gibi k varyantının kullanıldığını göstermektedir. Bu, öteki Türk dillerinin sesbilim açısından eski unsurları daha fazla korumalarına örnek de olabilir. Azerice’de edebi dilde bu kelime yalnız “Xanım-xatın”, yani “çok hanımefendi bir kadın” ifadesinde yansımasını bulduğu halde, şahış ismi olarak çok yaygındır. Ağızlardaysa “kadın” anlamı bildirmektedir.

Bir kısım Türk dillerinde kelimenin eski biçimiyle beraber Arapça asıllı ayal kelimesi de kullanılır. Bu kelimenin hatunla eşit seviyede kullanıldığını diyebiliriz. Uygur ve Özbekçe’de aynı anlamda xotin-kizler, katun-kız tamlamaları türemiştir (L.Aşiraliyev,1966,28). Azeri yazılı abidelerinden “Esrarname”(C. Kahramanov, 1964, 64), “Şeyh Safi tezkiresi”nde (A.Sadıkov,1972,130) de geçiyor.

Eski yazılı anıtlardan “yüksek görevli, yüksek zümreden olan erkeklerin hanımlarına hatun” denildiği belli oluyor. Bununla ilgili T.A.Bertagayev şöyle yazıyor: “Xatan unvan ismi de xan kelimesinden xan> xa + tan şeklinde türemiştir. Burada tan ek olarak kelimeye çokluk anlamı katmaktadır. Başka deyişle, bir şahsa ait olan çok şahıslar” anlamı ifade eder. Mesela, Dugartan “Dugarın ailesi veya Dugarın etrafında olanlar” anlamının ifade ettiği gibi. Buradan da xatan, xatun kelimelerinin xan kökünden oluştuğu, önce “hanın (kağanın) ailesi”, “hanımefendi” ~ “kraliçe” anlamları bildirdiği belli oluyor. Moğol mitolojisinde “eş”, “anne” anlamlarında” eskilerde ötgön, exe, Buryatça’da ejin ve başka kelimeler kullanılmıştır. Çok büyük ihtimalle o kelimeler daha eski olup, anaerkil dönemin kelimeleri, xatansa ataerkil zamana ait kelimedir (T.Bertagayev,1976, 49-50). T.Bertagayev kelimenin Moğol kökenli olması düşüncesini

savunmaktadır. Fakat bize göre kelime türk kökenli olup, Moğolcadan dilimize değil, Türk dillerinden Moğolca'ya Türk-Moğol ilişkileriyle bağlı geçmiştir., çünkü bu kökün esasında Türk dillerinde ka – dın, ka - rt – kadın, ke/ge – gelin gibi kelimeler de oluşmuştur. V.Osmanaliyeva da ge kökünün Tungus-Mancur dillerinde kadın anlamı taşıdığını, kelin, kadın, katun kelimelerinin aynı bir köke dayandığı düşüncesini savunur (V.Osmanaliyeva,1983,93). Biz de bu fikirden yanayız. Kelimenin Azerice'nin Kah ağzında bulunan xatınşı biçimi ilgiyi çekiyor. Zannimizce, bu biçim bileşik kelimededen türemiştir. Şöyle ki, zamanında xatun kişi şeklinde olan kelime zaman geçtikçe xatınşı şekline girmiş, başka deyişle basit kelimeye dönüşmüştür. –çi ekinin dilin belirli aşamalarında “adam, insan, şahıs” anlamı bildirən kişi kelimesinden oluşması üzerine bilgiler vardır. Diğer taraftan “Dedem Korkut kitabı”nda da kelimenin xatun kişi biçiminin kullanılması fikrimizin doğruluğuna sübuttur, diyebiliriz.

Azbar – avlu, ev

Çok az Azeri ağzında bulunmaktadır, başka deyişle, Azerbaycan dilinin Rusya sınırları içinde kalmış Derbent ve Tabasaran ağızlarında yaygındır. Tatarca'da ise edebi dil olgusudur. “Avlu”, “ev” anlamlarında kullanılmaktadır. K.Musayev kelimenin Türk asıllı olması düşüncesinden yana olmakla, onun komşu İber-Kafkas dillerine geçmesini de Kumukça'nın etkisi olarak kabul etmektedir, Çünkü Kumıkça'da azbar/abzar “avlu” anlamı ifade eder (K.Musayev,1975,34). Azbar kelimesinin Türk asıllı, hem de bileşik bir kelime olduğu düşüncesindeyiz. Bize göre bu kelime “küçük” anlamındaki az ve “mülk” anlamındaki eski bark/bar kelimesinden türemiştir, fakat kelimenin bileşik biçimde olması tüm hallerde onun dilin daha sonraki gelişim safhalarına ait olmasına, en azından da bir kısım Türk boylarının, ayrıca Kumıklar'ın oturak hayat biçimine gesmesinden sonraki dönemlere ait olmasına delalet eder. Son dönemlerde Başkurtça'da kelimenin anlamının daralarak “hayvanlar için yer” anlamında kullanıldığı gözlemleniyor (K.Musayev,1975,58). Kelimenin Kumukça'da hem azbar hem de albar biçimlerinin kullanılmasını Türk dillerinde z ~ r ~ l sesuygunluğuna dayanarak ağız unsuru olarak kabul edebiliriz.

Art – temiz

Eski kelimelerden biri olarak bilinen arı kelimesi aynı grup içinde yer almayan Azeri Türkçesi ve Tatarca'da bulunmaktadır. Eski kelimeler sözlüğünde ariy şeklinde geçmektedir (Drevnetyurkskiy slovar,1969,51). M. Räsänen Moğolca'yla bağlı olması düşüncesini savunmanın yanısıra umumaltay asıllı olmasını da kaydeder (Ş. Gabeskeriya,1983,185).

Kây ârî gân gerek şah hâzretinde (Ş.Gabeskeriya,1983,42).

Azerice'de sadece “Aydan arı, sudan duru” ifadesinde kaldığı halde, ağızların büyük kısmında bu anlamıyla yaşamaktadır. Azeri edebi dilinde ar kökü esasında “temizlemek”

anlamında arıtmak, “temizlenmek” anlamında arınmak, “zayıf” anlamında arıq, “zayıflamak” anlamında arıqlamaq gibi türeme kelimeler oluşmuştur.

Baytal/beytal – dişi at

Tatar ve Azeri dillerinde korunabilmiş eski kelimelerden baytal/beytalın da yorumlanması ilgi doğuruyor. Bu bay ve tal sözcüklerinin biraraya getirilmesiyle yapılmış bileşik kelimedir. Eski Türk kelimeleri sözlüğünde bay sözcüğünün “zengin”, “arsız, dikkatsiz” gibi farklı anlamlarının kaydedildiği görülmektedir. Büyük çoğunlukla Türk dillerinde “zengin” anlamında mevcuttur, fakat bir sıra durumlarda “sahip, eş, kahraman, başçı” gibi anlamlar da ifade ettiği haller kaydedilmiştir. Eski Türk yazılı kaynaklarında bay kelimesinin “zengin, soylu, bilinir, soylu soplulu, temiz” gibi anlamlarını görebiliriz. N.Kudaçına baytal sözcüğünün genelde, Altaylar'da “neslin himayecileri için kesilecek kurbanlık at, kutsal ve yasak olunmuş hayvan” anlamı bildirdiğini ve böyle hayvanların ev işlerinde kullanılmasının ve onlara evli kadınların binmesinin tamamen yasak olduğunu yazıyor (N.Kudaçına,1980,84). Kelimenin ilkel anlamının “zengin” olduğunu, diğer anlamların sonradan ortaya çıkışını kesinlikle söyleyebiliriz.

Bize göre, bu sözcüğün açıklanması için “temiz soylu” anlamı daha uygundur. Kelimeyi açıklamazdan önce –tal kısmının ek veya kelime olduğunu belirlemek gerekir. Mesela, Başkurtça'da tal ek olarak bir kısım isim ve sıfatların oluşumunda rol oynuyor (E.İşberdin,1981,13). Baytal kelimesinde de tal'in ek olduğunu kabul etmemiz zannimizce, doğru olamaz. Çünkü tal burada kelimeye hiç bir sıfatlık anlamı katmıyor. V. Aslanovun tal üzerine ilginç bir görüşü vardır. Yazar t ~ l, y ~ ş ~ d ses uygunluğuna dayanarak dilin belirli safhalarında yaş kelimesinin tal/tel sesbilimsel biçiminin olduğunu yazıyor. Yazara göre, erken Orta Çağ'da ü yapım eki kelimeye eklenmekle ona talü/telü biçiminde “genç”, “yiğit”, “delikanlı” gibi anlamlar kazandırmış, daha sonralarsa “akılsız” anlamında kullanılmıştır (V.Aslanov,1984,43). Tal sözcüğünün anlam değiştirmesi olayı her halde XVI.-XVII. yüzyıl sonralarına tesadüf eder. Çünkü o zamana kadar talü/deli iyi anlam ifade ettiği içindir ki, “Köroğlu” destanında da yiğitlere deli denilmekteydi. Eğer V.Aslanovun görüşüne dayanarsak, o zaman baytal kelimesinin de anlamını kökenbilim açısından açıklamış oluruz. Bu halde baytal kelimesi için: baytal bileşik bir kelime olup “temiz”, “necabetli” anlamı bildiren bay ve “genç” “yiğit” anlamları ifade eden tal kelimelerinin biraraya getirilmesiyle yapılmıştır diyebiliriz. Bilhassa atla ilgili olduğundan “genç, delikanlı, temiz soydan at” gibi de açıklamak olur. Bu halde kelimeyi oluşturan tarafların her ikisinin Türk asıllı kelime olmasını söylemenin de yararı vardır.

Sonuç

Şunu da kaydedelim ki, ağızlarda taşlaşarak kalan kelimelerin açıklanması günümüzün sorunlarından birine dönüşen bir meseleyi - halkımızın bu toprakların asıl sakinleri olgusunu da

ortaya koymaktadır. Ağızlar eski boyların her türlü özelliklerini iyi şekilde koruyabilen yegane kaynaktır. Bu yüzden de yazılı kaynaklarda rastlanan özellikler ümumhalk dilinde bulunmasa bile, ağızlarda yaşayabilir ki, bu da araştırmalar için en değerli özelliktir.

Kaynakça

1. Oğuznamə, Bakı, Yazıçı, 1987.
2. Başkirsko-russkiy slovar, M., 1950; Russko-kazaxskiy slovar. M., 1954.
3. E. Alibeyzade Edebi şahsiyyet ve dil. Bakü, Yazıçı, 1982.
4. G. Vorosil, V. Aslanov İssledovaniye po istorii azerbaydjanskogo yazıka dopismennogo perioda. Baku, Elm, 9186.
5. E. Sevortyan Tyurkizmi u rannix armyanskix pisateley.- Struktura i istoriya tyurkskix yazıkov. M., Nauka, 1971.
6. G. Bağirov Leksiko-semantiçeskoye pazbitiye glagola v azerbayedjanskom yazıke. Avtoreferat kand.diss., Baku, 1966.
7. B. Oruzbayeva Slovar Maxmuda Kaşgari kak istoçnik dlya izuçeniya leksiki 8. Kirgizskogo yazıka v istoriçeskom plane – ST, 1972, №1.
9. Russko-tuvinskiy slovar. M., 1953.
10. Russko-altayskiy slovar. M., 1964.
11. L. Aşiraliyev Drevniye tyurkskiye elementi v sovremennix yazıkax. – İstoçniki formirovaniya tyurkskix yazıkov Sredney Azii I Yujnoy Sibiri. Frunze, 1966.
12. C. Kahramanov “Esrarname”, Bakü, 1964.
13. A. Sadıkov “Şeyh Safi” tezkiresinin dili , Bakü, 1972.
14. Bertagayev T.A. Ob etimologii xan – xatan, xatun i ob otnoşeniyax k xat. – Tyurkologiçeskoye issledovaniya. M., 1976.
15. V. Osmanaliyeva Kırgız tilindegi tuğançılıqqa baylanışguu kee bir sözderün etimologiyası jönünde. – tyurkologiçeskoye issledovaniya, Frunze, 1983.
16. Musayev Leksika tyurkskix yazıkov b sravnitelnom osveşenii. M., 1975.
17. Drevnetyurkskiy slovar, M, 1969.
18. Ş. Gabeskeriya Leksika proizvedeniy Yunusa Emre. Tbilisi, 1983 T.I.
19. N. Kudaçina K etimologii slova “bay” v altayskom yazıke – ST, 1980, №5.
20. E. İşberdin Hekotoriye voprosı razvitiya morfologiçeskoy strukturu slovo v başkirskom yazıke . – Voprosı leksikologii i leksikografii başkirskogo yazıka.
21. V. Aslanov Dahili berpa üsulü ve Azericenin yazıyakadarki fonomorfoloji ve leksik-semantik manzarasının öğrenilmesi. – Azerbaycan filolojisi meseleleri.